

Ольга СМОЛЬНИЦЬКА, Olga SMOLNYTSKA

Місія „Постуляційний Центр беатифікації й канонізації святих”

Української Греко-Католицької Церкви, Львів, Україна

The Mission „Postulation Center for the Beatification and Canonization of Saints”

of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-9864-1727

e-mail: mytholog7@gmail.com

Вибрані античні та біблійні образи в українському неокласичному поетичному дискурсі (Максим Рильський, Микола Зеров та ін.) у зіставленні з реценцією Лесі Українки

**The selected ancient and biblical characters in Ukrainian
neoclassical poetic discourse (Maksym Rylsky, Mykola Zerov,
etc.) in comparison with the reception of Lesya Ukrainka**

The article offers a comparative analysis on the example of the work of Lesya Ukrainka and the „Kyiv neoclassicals” („the five bunch”). The paper emphasizes not only on the main characters of the works, but also on secondary characters. The research assumes that some images-characters of Lesya Ukrainka could have been developed by individual neoclassicals and used as implications, taking into account the reference point to the elitarian reader. The connection between Ukrainian neo-romanticism and neoclassicism has been allocated. The feminine aspect of the analysed works is emphasised. Selected ancient and biblical images (characters) in the dramatic texts of Ukrainian neo-romanticism and the lyrics of neoclassicals are taken into account. The attention is paid to the foreign context – as the image of Salomé, inspired by the eponymous tragedy by Oscar Wilde. Comparative, textual, archetypal (Jungian), mythological, bibleistic, genderological, etymological analysis are used.

Keywords: myth, archetype, character (image), neoromanticism, neoclassicism, paganism, Christianity

У статті пропонується компаративний аналіз на прикладі творчості Лесі Українки і „київських неокласиків” („п’ятірного грона”). Акцентується не лише на головних героях творів, але й на другорядних персонажах. Припускається, що окремі образи

Лесі Українки могли бути розвинуті окремими неокласиками і використовуватись як імплікатури, з огляду на орієнтир на підготовленого читача. Виокремлено зв'язок українського неоромантизму з неокласицизмом. Акцентується на фемінінному аспекті аналізованих творів. До уваги беруться вибрані античні та біблійні образи у драматургії українського неоромантика і ліриці неокласиків. Звертається увага на зарубіжний контекст – як образ Саломеї, навіяний однойменною трагедією Оскара Вайлда. Застосовуються компаративний, текстологічний, архетипний (юнгіанський), міфологічний, біблеїстичний, гендерологічний, етимологічний аналіз.

Ключові слова: міф, архетип, образ, неоромантизм, неокласицизм, язичництво, християнство

Загальновідомо, що творчість Лесі Українки (автонім Лариса Косач-Квітка, 1871–1913) базується на міфології, причому однією з основ є антична. Сучасна українська та зарубіжна бібліографія, присвячена цьому класику, обширна і постійно збільшується, тому варто її систематизувати і назвати кілька імен. Міфологічний, біографічний, міфопоетичний, текстологічний, релігійний, гендерний, компаративний та інші аспекти лесезнавства розробляли у сучасній українській гуманітаристиці (літературознавстві, філософії, публіцистиці, перекладознавстві тощо) такі дослідники як: В. Агеєва, Г. Александрова (компаративістика), В. Антофійчук, О. Астаф'єв, А. Бичко, І. Бетко, О. Бондарева, О. Бросаліна, В. Будний (компаративістика), Т. Вірченко, О. Вісич, Т. Возняк, К. Годік¹, Л. Грицик, Т. Гундорова, В. Давидюк, Л. Демська-Будзуляк, І. Денисюк, А. Діба, Г. Дика, В. Єрмоленко, М. Жарких, М. Жулинський, О. Забужко², О. Заїка³, Т. Заїка⁴ (філософія), Н. Зборовська⁵ (психоаналіз), А. Кам'янець (переклад), М. Кармазіна (історик), М. Ільницький (компаративістика), І. Качуровський, А. Козлов, Н. Колошук, Є. Кононенко, С. Кочерга, О. Кудряшова, Г. Левченко⁶, Т. Левчук, Ю. Левчук, Н. Малютіна, Т. Матвєєва, Т. Мейзерська, Я. Мельник,

¹ *Леся Українка: звична й незнана, Музей Максима Рильського*, <https://vvy.youtube.com/watch?v=8dN2DTIxxoA&t=4760s>, [12.03.2021].

² О. Забужко, *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*, 2-ге вид., виправл., Київ 2007.

³ О. Заїка, *Творче переосмислення біблійних сюжетів, образів як особливості поетики Лесі Українки* [в:] *Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи*: Науковий збірник, Рівне 2000, с. 194–198.

⁴ Т. Заїка, *Українська література кінця XIX–початку XX століття в контексті західноєвропейської модерної культурної парадигми*, Дис. ... канд. філос. н.: 26.00.01 – теорія та історія культури (філософські науки), Київ 2015.

⁵ Н. Зборовська, *Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури*, Монографія, Київ 2006; Idem., *Моя Леся Українка/Есей*, Тернопіль 2002, <http://194.44.152.155/elib/local/sk652255.pdf>, [11.05.2021]; Idem., *Психоаналіз і літературознавство*, Посібник, Київ 2003.

⁶ Г. Левченко, *Міф проти історії: Семіосфера лірики Лесі Українки*, Монографія, Київ 2013.

Л. Мірошниченко, Г. Моклиця, М. Моклиця, Т. Мороз, Д. Наливайко (компаративістика), М. Наєнко, Т. Некряч (переклад), Б. Ніколаєв, М. Новикова, А. Нямцу, О. Огнева (різні аспекти, у тому числі біблеїстика, міфологія, тощо); І. Огородник (філософія), Л. Оляндер, С. Павличко (її численні праці – наприклад, в аспектах ніцшеанства тощо⁷), В. Панченко, О. Пелешенко⁸, В. Плїтка, Я. Поліщук, О. Полухович, І. Приліпко⁹, С. Романов, С. Романова; М. Русин (філософія), Х. Семерин, М. Скаб, Т. Скрипка, Л. Скупейко, О. Смольницька (авторка цих рядків), Е. Соловей, М. Стріха¹⁰, В. Сулима, М. Сулима, А. Ткаченко, О. Турган, Р. Тхорук, Г. Чеснокова, М. Шимчишин; О. Шморгун (філософія), І. Щукіна (у тому числі музейна діяльність), В. Ятченко (міфологія) та ін.; українські та зарубіжні студії: Г. Корбич, інші польські дослідники. Ця бібліографія невичерпна і постійно поповнюється, що свідчить про популярність Лесі Українки та питання сучасності, які знаходять в її творах. Можна виокремити біографічний, міфологічний, власне філософський, релігійнознавчий, перекладознавчий, компаративний та інший контексти. Дослідників (особливо новітніх) дуже цікавлять міфологічна символіка цих творів, а також і переосмислені християнські мотиви.

Так само український неокласицизм (і „п’ятірне гроно” київських неокласиків, й інші представники, як Михайло Орест, І. Качуровський та ін.) активно досліджується в сучасних українських і зарубіжних студіях (праці В. Агеєвої¹¹, Г. Александрової, О. Астаф’єва, В. Башманівського, С. Білоконя, О. Бросаліної, В. Будного, Н. Гаврилюк, О. Гальчук¹², Ю. Григорчук, Л. Демської-Будзуляк, М. Ільницького, Ю. Ковалева, Н. Костенко, Н. Котенко, М. Москаленка, М. Наєнка, Д. Наливайка, Олени О’Лір, Х. Онішечко, Д. Павличка, С. Павличко, Н. Пазяк, А. Палаш, В. Панченка, Т. Пастуха, В. Погребенника, Ф. Погребенника, Г. Райбедюк, Г. Сивоконя, Л. Сірик, Л. Скорини, О. Смольницької (авторки пропонуваної статті), М. Сніжинської, А. Содомори, Е. Соловей, М. Стріхи, М. Сулими, Л. Таран, О. Томчука, О. Черевченко, М. Шаповал та ін. Київський неокласицизм уже порівнювався з творчістю Лесі Українки (С. Козак, Л. Сірик та ін.), проте вимагає докладнішого висвітлення. Дослідники – і науковці, і перекладачі,

⁷ С. Павличко, *Дискурс модернізму в українській літературі* (1999); Idem, „Теорія літератури”; Idem, *Фемінізм*, 2002 та ін.

⁸ О. Пелешенко, „Тема ‘жєн-мироносиць’ у драмах Лесі Українки”, <https://www.youtube.com/watch?v=oz1CuYiP0xA>, [08.07.2021].

⁹ І. Приліпко, *Конфлікт „Свій–Чужий” у драматургії Лесі Українки: етнонаціональний та світоглядний аспекти* [в:] „Слово і Час”, №1(715), 2021, с. 32–33.

¹⁰ М. Стріха, *Український художній переклад: між літературою і націєтворенням*, Київ 2006, доповнене видання 2020 р.; *Повне академічне зібрання творів Лесі Українки, у 14 т.*, Луцьк 2021, (куди ввійшли переклади) тощо.

¹¹ В. Агеєва, *Культурний спротив як стратегія київських неокласиків* [в:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, №10, 2022, с. 125–146 та ін. праці.

¹² О. Гальчук, „...Не минає мін!”: *Античний текст у поетичному просторі українського модернізму 1920–1930-х років*, Монографія, Чернівці 2013.

і поети, причому часто поєднують різні аспекти у своїй діяльності, їхній аналіз – теоретичний і практичний. Але комплексне висвітлення, у тому числі в компаративному аспекті, розгляді взаємозв'язку епох (XIX і XX ст.) ще потребує вивчення – у тому числі завдяки новим фактам і матеріалам. Зокрема, цікаво простежити зв'язок неоромантизму (на прикладі Лесі Українки) і неокласицизму в Україні – як молодшого літературного покоління, ґрунтованого і на засадах письменниці як класика. Теоретичний аспект у цьому плані полягає і у практичному. Зокрема, це релігійна, перекладознавча та літературна діяльність Місії „Постуляційний Центр беатифікації й канонізації святих” Української Греко-Католицької Церкви (діяльність о. Полікарпа Марцелюка ЧСВВ¹³ та ін.), лесезнавчі заходи¹⁴, а також лекції та інші заходи, присвячені неокласикам (де виступала авторка пропонованого дослідження), і здобутки згаданих подій можуть бути науковим матеріалом.

Мета статті – дослідити вибрані біблійні та античні образи на прикладі окремих віршів „київських неокласиків” і драм Лесі Українки, звернувши особливу увагу на імплікатури.

Завдання: 1) проаналізувати зв'язок із практичним аспектом; 2) здійснити компаративний аналіз образності Саломеї та Навсикаї на матеріалі творчості „п'ятірного грона” і О. Вайлда; 3) виокремити зв'язок українського неоромантизму з неокласицизмом; 4) звернути увагу на фемінінний аспект аналізованих творів; 5) дослідити окремих другорядних персонажів драматичної поеми *Руфін і Прісцилла* і їхнє можливе біблійне, суто історичне та апокрифічне походження. Концепція дослідження – культурний опір і спротив Україні.

Що спільного в українських (зокрема київських) неокласиків із творчістю Лесі Українки? Це, звичайно, античні образи¹⁵. На цю тему вже багато сказано (у тому числі про фактично відкриття та переосмислення творчості Лесі

¹³ Місія Постуляційний Центр Беатифікації УГКЦ, missiopc.blogspot.com, missiopc.org.ua.

¹⁴ Виставка-семінар „Без надії – сподіваюсь”, 24 лютого, Музей Максима Рильського, <https://www.youtube.com/watch?v=hrN93i9unbc>, [29.03.2021]; *Леся Українка: звична й незнана*, Музей Максима Рильського, <https://vvy.youtube.com/watch?v=8dN2DTIxxoA&t=4760s>, [12.03.2021]; Наш музкор, *До 150-річчя з дня народження. Леся Українка: звична й незнана*, https://uk-ua.facebook.com/Museum.Maksum.Rulskiy/posts/4111155515583428?tn__=K-R, [27.02.2021].

¹⁵ Спроби такого компаративного аналізу: О. Смольницька, *Драматична поема Лесі Українки „Руфін і Прісцилла” у неокласичній та інших реценціях: компаративний аналіз, історичний контекст написання* [в:] *Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури*: Наук. зб.: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження Лесі Українки, с. Колодяжне, 25 лютого 2021 року, упоряд. Є. Ковальчук, Луцьк 2021, с. 61–69; Idem, *Язичницька і ранньохристиянська символіка у драматичному творі Лесі Українки „Руфін і Прісцилла” (зіставлення з лірикою Максима Рильського): Ерос і Танатос* [в:] „Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.”, №3, Мелітополь 2021, с. 165–191 (ГО „Інноваційні обрії України”), http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11670/1/Smolnytska_2021_165.pdf; Дотична публікація: О. Смольницька, *Антична міфологія у психоаналізі Ніли Зборовської: літературно-філософський та історичний дискурси* [в:] „Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: зб. наук. праць”, Вип. 27–28, Черкаси 2018, с. 52–68.

Українки неокласиками), тому варто підсумувати кілька позицій і звернути увагу на кілька маловідомих моментів. Це, звичайно, суголосність поколінь. Наприклад, письменниці належав позитивний відгук на першу збірку 15-тирічного М. Рильського (1895–1964) *На білих островах* (1910). Відомо, що самі автори не були знайомі навіть позаочі. Сам поет пізніше пояснював, що ніколи не бачив Лесі Українки¹⁶.

Спільні чинники: європейська освіта та, безперечно, читання зарубіжної літератури в оригіналах. Також базовою іноземною мовою була французька (яку дворянам рано прищеплювали) – і в Лесі Українки, і в М. Рильського. Поряд із читанням оригіналів класичними мертвими мовами – латинською в М. Рильського, старогрецькою та латинською в Лесі Українки – провідна для обох тема Еллади сприймалася завдяки французьким джерелам. Спостерігається раннє тяжіння до перекладу, причому поетичного. Також варто виокремити естетизм релігійного сприйняття. Біблійні та інші релігійні образи важливі для перелічених авторів і крізь призму калокагатії¹⁷. І, безперечно, індивідуальне мислення, помітне у творчості Лесі Українки та неокласиків.

Практичний аспект вивчення українського неокласицизму та застосування компаративного аналізу. 2021 р. в КЛММР традиційно відбувалася студентська практика – цього разу студенти 3 курсу спеціальності „Літературна творчість, українська мова та література” (Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Керівниця – Мар’яна Шаповал, доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості цього ж ВНЗ. Студентами були молоді поети і науковці Богдан Братусь і Анастасія Дячук-Беліхіна.

Їхнім першим заходом у цьому музеї стала ретельно і цікаво підготовлена лекція „Київські неокласики: злет українського відродження”, що супроводжувалася презентацією (підготовку до заходу курувала авторка цих рядків, студенти враховували поради). Захід відбувся 12 червня 2021 р. Слухачами та учасниками обговорення під час інтерактивної лекції та літературної вікторини (з призами-книгами та іншою друкованою продукцією) про київських неокласиків стали студенти 3 курсу згаданого ВНЗ – перекладачі, знавці англійської, французької та інших мов. Мотто заходу були слова „київських неокласиків” із *Неокласичного маршу*: „Ми виникаємо стихійно, / Щороку сходяться на чай”¹⁸. Наведені далі факти, висловлені на лекції, є усними повідомленнями студентів і авторки пропонованої статті; ідеї часто виникали у процесі обговорення.

¹⁶ Див. на цю тему: Виставка – семінар „Без надії – сподіваюсь”. 24 лютого. Музей Максима Рильського, <https://www.youtube.com/watch?v=hrN93i9unbc>, [29.03.2021]; О. Смольницька, *Драматична поема...*, *Op. cit.*, с. 61.

¹⁷ Idem, *Філософсько-методологічні засади літературознавчих досліджень в Київському університеті кінця XIX – початку XX ст.*, Монографія, Київ 2013.

¹⁸ М. Зеров, *Неокласичний марш* [в:] Idem, *Твори*: в 2 т., т. 1: *Поезії. Переклади*, упоряд.: Г. Кочур, Д. Павличко, Київ 1990, с. 105.

Б. Братусь і А. Дячук-Беліхіна поєднували жваву розповідь із академізмом, цікаві факти – з глибоким аналізом символіки в сонетах. Варто відзначити оригінальність і доступність викладу. Студентам-перекладачам пропонувався „мозковий штурм” (спеціально так не названий), коли вони асоціативно називали, що для них є лебідь у Михайла Драй-Хмари, хто дівчина, яку ліричний герой М. Рильського зустрів, коли вона їхала на мулах („У теплі дні збирання винограду...”), та ін. Згадували вивчене (про Елладу) та дізнавалися нове.

Також лекція показала, що неокласики пов’язані із сучасністю, і не лише завдяки вічним темам і вічним образам. Наприклад, Б. Братусь розповів про сучасну виставу «Саломея» (за п’єсою Оскара Вайлда – в українському перекладі) у київському молодіжному театрі на вулиці Прорізній. Це було для порівняння із сонетами Павла Филиповича (1891–1937) та Миколи Зерова (1890–1937), присвяченими Саломеї в О. Вайлда (раніше вже дослідженими Л. Сірик, Л. Скориною, О. Черевченком та ін., але аналіз вимагає подальших деталей). Обидва мають назву *Саломея* (нижче – аналіз) і написані 1922 р. Також лектор запропонував гіпотетично на машині часу (якби така справді існувала) подивитися на тодішній Київ. За його словами, на початку ХХ століття можна було побачити афіші футуристів – адже ці поети голосно про себе заявляли. Але неокласики були цілковитою протилежністю, не кажучи про те, що спеціально вони не об’єднувалися. Але, акумулюючи енергію, творили шедеври.

Звичайно, у „п’ятірного грона” не можна оминати віртуозного володіння канонічними формами і взорування на зразки європейської літератури (як у Лесі Українки). Так, М. Зеров у сонеті *Класики* (1921), звідки цитати стали вже хрестоматійними, зазначав: „І ваше слово, смак, калагатія / Для нас лиш порив, недосяжна мрія / Та гострої розпуки гострий біль. // І лиш одна ще тішить дух поета, / Одна відроджує ваш строгий стиль – / Ясна, дзвінка закінченість сонета”¹⁹.

У зв’язку з калокагатією цікавий сонет М. Зерова *Навсікая*. У заголовної героїні, явленої Одиссею, – „струмистий німб”²⁰, тобто видіння наближено до образу святої. Ключове – „радісна краса”²¹. У цьому плані цікаво зіставити із сонетом *Саломея* (обидва вірші написані 1922 р., причому „вайлдівський” передував „античному”). М. Рильський пояснював: „Микола Зеров почував себе як удома в далеких епохах, і, протиставляючи в одному із своїх сонетів образ християнських переказів – Саломею – Гомеровій Навсікаї, він мав на оці, власне, два людські типи, – давав велике узагальнення”²².

Саломея – це язичництво, зовні естетичне, але жорстоке сутністю. Ліричний герой не сприймає саме цього буйства й тому обирає лад, порядок,

¹⁹ Idem, *Класики* [в:] Idem, *Твори*: в 2 т., Київ 1990, с. 65.

²⁰ Idem, *Навсікая*; *Ibidem*, с. 59.

²¹ *Ibidem*.

²² М. Рильський, *Микола Зеров – поет і перекладач* [в:] *Ibidem*, т. 13: *Літературно-критичні статті*, Київ 1986, с. 485.

гармонію. Навсікая – теж язичництво, але естетично зовні та моральнісне сутністю, це гармонія. Несвідомо антична героїня чинить як християнка. Також ця дочка царя дає спокій – натомість Саломея вакхічна і несе смерть своїм танцем. Навсікая – гармонійні сили природи, Саломея – стихійна. Цікаво, що обидві – царівни (а саме така Аніма в неокласиків). В юнгіанському аспекті це Аніма, яка постає з несвідомого²³. Навсікая виразніше виникає з несвідомого, бо являється Одиссею на лоні природи. Саломея закута у палацовий простір, але тим виразніші її інстинкти, які не терплять пригнічення і набувають викривлених форм.

Отже, Саломея і Навсікая є двома сторонами Аніми як ліричного героя, так і самого автора в неокласиків. Навсікая – рятівниця, Саломея – убивця. Це дохристиянські образи царських дочок, причому „вічні образи”. Відповідно, Анімусом героїнь є пророк Іоканаан (Йоканаан) і Одиссей. Навсікая рятує свій Анімус (Одіссея), натомість Саломея інспірує його вбивство. Об’єднує ці два Анімуси те, що вони *недоступні* Анімі: Одиссей одружений і не може взяти шлюб із Навсікаєю, а вайлдівський Іоканаан – узагалі безшлюбний, дотримується цілібату, і сама Саломея йому огидна (бо він відчуває в ній ворожу вбивчу натуру). Навсікая ніколи більше не побачить Одиссея (який відплив далі) – так само Саломея не побачить Іоканаана, якого стратять. Обидва Анімуси – лідери (Йоканаан – духовний, харизматичний, а не за народженням). Цікаво, що як Одиссея Навсікая бачить після кораблетрощі, так і пророк, зустрінутий Саломеєю, перебуває у скрутних обставинах (бо він ув’язнений).

Цікаво, що і до образу Навсікаї в однойменному сонеті, і до Саломеї автор застосовує епітет „дитячий” і назву „дитя”. Язичництво можна розуміти як „дитинство” цивілізації, тоді як християнство – це відповідальність перед собою та Богом. Але якщо у випадку Навсікаї дитячість означає чистоту і доброту, то у Саломеї це темний бік, несвідоме, архаїка, жорстокість. Навсікая відає, що творить – Саломея до кінця не усвідомлює. За словами М. Москаленка, сонет *Навсікая* „є тематичною антитезою до попереднього: світ античної Греції протиставляється світові біблійному”²⁴. А. Дячук-Беліхіна під час лекції слушно зазначила, що в цій поезії Навсікая протиставлена розпусній Саломеї.

Як відомо, у Біблії (і в жодному Євангелії) не названо на ймення дочку цариці Іродіади і пасербицю царя Ірода (Мт. 14:6-11, Мр. 6:21-28)²⁵. Саломея

²³ Див. на тему архетипного аналізу творів неокласиків: О. Смольницька, *Архетипне дно вибраної лірики українських неокласиків* [в:] „Філологічний дискурс: зб. наук. праць”, вип. 8, 2018, Хмельницький 2018, с. 107–118. Термін „архетипне дно”, прийом, метод і аналіз на прикладі літературного твору – у праці: Н. Зборовська, *Психоаналіз і літературознавство...*, *Op. cit.*, с. 365.

²⁴ М. Москаленко, *Примітки* [в:] М. Зеров, *Твори...*, *Op. cit.*, с. 811.

²⁵ *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту, із мови давньоєврейської й грецької на українську [проф. Овсіємком] наново перекладена*. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні (988–1988), с. 1205–1206, 1240.

або Іродіада вона в інших джерелах. Але в мистецтві як вічний образ названа згубниця пророка Йоанна (Іоанна, Івана) Хрестителя (Предтечі) фігурує саме як Саломея. Сам сюжет відомий і став архетипним.

П. Филипович у сонеті *Саломея* наголосив на динаміці, пластичності образу і Еросі: „Хай проклинав пророк Йоканаан / Під полотняним небом Іудеї – / Над всім лунав лиш голос Саломеї, / Сліпили плечі, і зміївся стан. // І пристрасть, мов незримий ураган, / Неслась в партер, до лож, до галереї, / І захисту вже не було від неї, / Коли танок схопив серця у бран”²⁶. Автор показує захоплення Еросом і самою стихією: Сліпа жаго, непереможна врода! / Ти спопелить могла б життя народу, / Ти засмутила б соняшну блакить! // Перед тобою голова кривава, / Й своє життя ти віддаси за право / В людській уяві віковично жить!”²⁷ „Непереможна врода” – ідеал неокласиків (який іде від калокагатії), але контрастом цьому – „сліпа жага”, тобто Ерос. Також „голова кривава” (відрубана у пророка) – офіра, яка приноситься жорстокій красі. Проте поет наголошує на яскравості образу Саломеї як фатальної жінки та її честолюбстві („...своє життя ти віддаси за право / В людській уяві віковично жить!”²⁸). Цікава інтерпретація неокласиком: Саломея віддає чуже життя, а тут сказано про її життя. Проте за п’есою О. Вайлда, у фіналі Саломею вбивають за наказом царя Ірода²⁹. Тут не можна сказати, що цей вічний жіночий образ узагалі позаморальний. Він аморальний, проте зовні приваблює автора і ліричного героя. Також цікаве питання статусу: Саломея не стане царицею, але залишиться у віках як образ. Навсікая – милосердна краса і залишиться як образ саме поєднанням краси і милосердя.

Цікавий поетичний діалог П. Филиповича і М. Зерова, який присвятив *Саломею* цьому поету: „Там левантійський місяць діє чари / І колихає в серці теплу кров, / Там диким цвітом процвіла любов, / І все в крові – шоломи і тіари”³⁰. „Дикий цвіт” любові означає інстинкти (Ерос, на яким одержима Саломея). „Левантійський місяць” тощо означає східний пейзаж, який екзотичний і п’яний. Імовірно, що цей сонет нав’язно не тільки виставою (про саму Вайлдову п’есу, яку „1893 р. було опубліковано французькою мовою”,³¹ згадувалося Н. Зборовською у психоаналітичному аспекті), а й текстом трагедії, прочитаним М. Зеровим. Кров натякає і на кров убитого пророка, і взагалі на жорстокість. Змальована картина відрізняється від накресленої П. Филиповичем. Також цікавий образ-символ або архетиповий символ місяця (під яким і відбувається все дійство п’єси), бо це світило означає потойбіччя. Подальший катрен – явна поле-

²⁶ П. Филипович, *Саломея* [в:] П. Филипович, *Поезії*, Київ 1989, с. 71, https://chtyvo.org.ua/authors/Fylypovych_Pavlo/Poezii_zb/, [12.02.2023].

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Salomé (1904)* by Oscar Wilde, *Wikisource*, <https://en.wikisource.org/wiki/Salomé>, [13.02.2023].

³⁰ М. Зеров, *Саломея...*, с. 59.

³¹ Н. Зборовська, *Код української літератури...*, *Op. cit.*, с. 431.

міка з П. Филиповичем („*Хай проклинав пророк Йоканаан...*”): „А з водозбору віщуванням кари / Гримлять громи нестриманих промов... / Йоканаан!.. Не ясний шум дібров, – / В його словах пустиня і пожари”³². „Водозбір – підземна тюрма, де ув’язнений пророк. В юнгіанстві це може означати голос несвідомого, Анімус у сфері несвідомого (який іще невиразний, і Саломея хоче його побачити). Далі автор показує зв’язок інфантилізму і жорстокості, а також дитячу сексуальність, пов’язану з Танатосом: „І Саломея!.. Ще дитя (дитя!), / А п’є страшне, отруєне пиття / І тільки меч і помсту накликає”. Фінал явно демонструє антитезу ідеалів – прагнення спокою серед руйнації: „Душе моя! Тікай на корабель, / Пливи туди, де серед білих скель / Струнка, мов промінь, чиста Навсікая”³³.

Отже, М. Зеров зображує передусім *Танатос* у натурі Саломеї, на противагу *Еросу* в П. Филиповича, а що Еросу показує його небезпечність в образі вайлдівської героїні. Її краса не інтелектуальна й тому вбиває добро, сама про це не знаючи. Автор підкреслює, що ця героїня – дитя. Тут показано й інфантилізм, а звідси й жорстокість Аніми. Важливо врахувати й суб’єктивний чинник, бо П. Филипович міг захопитись образом Саломеї саме на сцені (оскільки цей сонет – враження від вистави в київському Соловцовському театрі³⁴, Н. Костенко слушно відзначила „культурологічні мотиви”³⁵ цього сонета), а не в тексті. Тобто М. Зеров написав і *твір-попередження*.

Що сказати про Саломею в М. Рильського? На перший погляд, ми не знайдемо цього образу – принаймні, експліцитно. Натомість бачимо описану Навсікаю, бачену Одиссеєм („*У теплі дні збирання винограду...*”). Тобто ця героїня теж ідеал Рильського, як і М. Зерова. Але Біблія, як і творчість О. Вайлда, були знані поету. Це і мода на стиль О. Вайлда (хоча найбільше показовим був французький декаданс, Рильський-символіст захоплювався Шарлем Бодлером, про що свідчить рання лірика, як вірш *Бодлер* тощо), і сама творчість цього класика. Але це ще не все. Вайлдівська *Саломея* як твір і вистава була популярна. Також автор написав цю драму французькою мовою, лише потім вона була перекладена англійською³⁶.

Молодший колега і учень М. Зерова М. Рильський також цікавий гармонійним поєднанням античності та християнства. Наприклад, у нього – *виразний жіночий образ* (від ранньої до пізньої лірики), як Мадонна (у тому числі у зрілій поезії: як витвір мистецтва – сонет 1956 р. *Сикстинська Мадонна*³⁷),

³² М. Зеров, *Op. cit.*, с. 59.

³³ *Ibidem*.

³⁴ М. Москаленко, *Примітки* [в:] М. Зеров, *Твори...*, *Op. cit.*, с. 811.

³⁵ Н. Костенко, „*Врятує вроду і себе людина...*” [в:] П. Филипович, *Поезії...*, с. 24, https://chtyvo.org.ua/authors/Fylypovych_Pavlo/Poezii_zb/, [12.02.2023].

³⁶ Про образ вайлдівської Саломеї: О. Смольницька, *Перверзний нарцисизм на прикладі образів у вибраних класичних і сучасних творах: психоаналітичний аспект* [в:] „Філологічні трактати”, т. 11, №3-4, 2019, с. 111–131.

³⁷ М. Рильський, *Сикстинська Мадонна* [в:] Idem, *Зібрання творів у 20 т., т. 4: Поезії*

для цього поета (як і для Лесі Українки) християнство ще й естетичне. Воно невід'ємне від музичного і образотворчого мистецтва (як відвідана поетом Дрезденська галерея, де він і побачив Сикстинську Мадонну³⁸). Можна згадати католицький містицизм, який надихав і Лесю Українку. У цьому плані цікавий поетичний автодіалог: від Сикстинської Мадонни поет переходить до Афродіти Мілоської (1956 р.), де змальовує цю статую як вічний образ: „Ти – матері Сикстинської сестра; / Земною, не надхмарною красою / Ти світиш нам. Падуть перед тобою / Віки й народи...”³⁹ (поезія М. Рильського цитується відповідно до сучасних вимог орфографії), вона – „Натхненниця і пензля, і пера”⁴⁰. Тобто Венеру (Афродіту) Мілоську естетично автор прирівнює до іншого естетичного шедевр, язичництво (античність) і християнство (католицизм) для нього тут – витвори мистецтва зі схожою гармонією і спільною метою. У Саломеї П. Филиповича нібито теж сказано про красу, яка стане вічним образом, проте в М. Рильського помітно прагнення гармонії та близькості людству, а не жорстокість деструктивної Аніми. Помітно також і те, що поет розвинув неокласичні засади і у своїй зрілій ліриці.

Що сказати про епоху Лесі Українки та початок поетичної діяльності неокласиків? На першу тему вже достатньо написано С. Павличко, Н. Зборовською та ін. Але слід зосередитися на кількох аспектах.

Про духовні пошуки кінця XIX–початку XX ст. (до атеїзму і окультизму) сказано і досліджено вже багато, тому слід зосередитися на кількох моментах. Леся Українка – приклад інтелігенції нового типу. Також варто зазначити *контекст* – у тому числі тодішній інтерес до психології – зокрема, наголошений С. Павличко⁴¹, у тому числі на прикладі творів Лесі Українки (*Блакитна троянда*)⁴².

Лесю Українку можна порівняти із письменницею та психоаналітиком Лу Саломе (або Лу Андреас-Саломе, яка, до речі, жила приблизно за тієї самої доби – роки життя 1861–1937, але навіть позаочі письменниці не були знайомі), сучасницею і подругою (навіть наставницею) Фрідріха Ніцше, Райнера-Марії Рільке, співрозмовницею Зигмунда Фрейда, Карла Густава Юнга та ін.⁴³ (Леся Українка – сучасниця і колега І. Франка, А. Кримського та ін.). Обоє інтелектуалок об'єднує дитинство, сповнене освіти і навіть самоосвіти (як Леся Українка не навчалася в жодному закладі, а мала тільки домашнє виховання,

1949–1964, Київ 1984, с. 144.

³⁸ Idem, *Книга, якої потребує молодь (Лист до редакції)* [в:] *Ibidem*, т. 14: *Літературно-критичні статті*, Київ 1986, с. 394.

³⁹ М. Рильський, *Афродіта Мілоська* [в:] *Ibidem*, т. 4, *Op. cit.*, с. 144.

⁴⁰ *Ibidem*, с. 145.

⁴¹ С. Павличко, *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського*, Київ 2000, с. 57–61.

⁴² *Ibidem*, с. 61.

⁴³ Н. Зборовська торкнулася питання Лу Саломе у праці: Н. Зборовська, *Код української літератури...*, *Op. cit.*, с. 184, 185, 187, 406, 487.

так Лу Саломе спочатку навчалася вдома). Батько Лесі Українки Петро Косач – батько Лу Саломе, Густав фон Саломе, був генералом⁴⁴. (О. Забужко дослідила, що титул Косача дорівнював чину генерал-майора⁴⁵; загальновідоме романсеро Лесі Українки *Королівна*, де заголовна героїня – королівна, а її обранець є „вбогим лицарем без спадку”⁴⁶). Родина Косачів-Драгоманових була українського, сербського, грецького та ін. походження – у Лу Саломе предки були німцями, а також гіпотетично французькими гугенотами та ін.⁴⁷. І Леся Українка, і Лу Саломе спілкувалися з інтелектуальними колами. Можна сказати про творчий метод обох як прорив. Також спільні риси – це власне, оригінальне ставлення до шлюбу, релігії, „жіночого питання”, вільне партнерське інтелектуальне спілкування з тодішньою елітою (чоловіками), інтерес до психологічних відкриттів і, звичайно, філософії. Також можна згадати випадок, який можна застосувати до Лесі Українки. Як відомо, їй належить іронічний, напівжартівливий вірш *Коли вже зачепили сі питання...*⁴⁸ (про загробне життя і рай); листи геніальної письменниці сповнені іронізуванням зі спиритизму, різних експериментів (модних тоді) тощо. Класик виступала проти обмеженості сприйняття та поширених тоді дидактизму, моралізаторства: „Поезія виключно релігійна, / Як всяка річ, занадто тенденційна, / Чогось мене не радує зовсім...”⁴⁹. Лу Саломе так само вже з юності належали оригінальні погляди на релігію, а ще вона відмовилась од конфірмації⁵⁰ (обов’язкової, оскільки майбутня письменниця походила з протестантської родини) та зв’язку з церковним життям. Конфірмація була важлива для батьків Лу Саломе – особливо її матері. Так само українська класик довго відмовлялася вінчатися з Климентом Квіткою (оскільки обоє не надавали великого значення цьому таїнству), але врешті погодилася. (Це можна пояснити й тим, що тільки церковний шлюб уважався законним). І в Лесі Українки, і в Лу Саломе можна виокремити антиклерикалізм⁵¹ (але релігійне почуття й навіть містичизм спостерігаються у творах обох авторок).

У зв’язку з питанням про форму і зміст можна продовжити дискурс язич-

⁴⁴ Lou Andreas-Salomé, <https://www.encyclopedia.com/people/medicine/psychology-and-psychiatry-biographies/lou-andreas-salome#:~:text=Petersburg%2C%20Russia%2C%20Andreas%20Salom%C3%A9,mother%2C%20Louise%20Wilm%20von%20Salom%C3%A9>, [12.02.2023].

⁴⁵ О. Забужко, *Op. cit.*, с. 139.

⁴⁶ Леся Українка, *Королівна* [в:] Idem, *Твори*: в 2 т, т. 1: *Поетичні твори; Драматичні твори*, Київ 1986, с. 205, https://chtyvo.org.ua/authors/Ukrainka/Tvory_v_dvokh_tomakh_Tom_1/, [10.02.2022].

⁴⁷ Lou Andreas-Salomé..., *Op. cit.*

⁴⁸ Леся Українка, „Коли вже зачепили сі питання...” [в:] Idem, *Твори...*, *Op. cit.*, с. 183–184.

⁴⁹ *Ibidem*, с. 184.

⁵⁰ Lou Andreas-Salomé..., *Op. cit.*

⁵¹ Див. на цю тему в української авторки, наприклад: М. Скаб, М. Скаб, *Сучасний інтелектуальний діалог про релігійність Лесі Українки: „Відкриття старого скарбу для нових людей”* (С. Шевчук), Або „Розмова в часі, між нею і вами” (О. Забужко) [в:] „Лінгвостилістичні студії”, 2021, с. 130, <https://lingvostud.vnu.edu.ua/article/view/>, [12.02.2023].

ництва і християнства в Лесі Українки і неокласиків. Зокрема, це красива форма, що виражається, наприклад, у пластичному або ораторському мистецтві – але виникає питання про зміст, який, звичайно, не завжди збігається з формою. Такий розрив, принесений новими запитами, показано у драмі *Руфін і Прісцилла* (1906–1910), а стисло та подекуди імпліцитно (проте так само афористично) – у цитованих вище сонетах про Саломею. Також у зв'язку з питаннями краси і мудрості, моральності/аморальності варто розглянути окрему образність вищезгаданого драматичного твору, зосередившись на маловисвітлених моментах, у тому числі на фемінінному дискурсі. Відповідно, цікавий образ ідеальної християнської жінки як антитеза язичництву (точніше, язичницькій жорстокості) – *Руфін і Прісцилла* Лесі Українки (можна згадати і *Йоганну, жінку Хусову*).

Питання форми і стилю та зв'язок зі змістом, конфлікт старого і нового, пошуки гармонії. Патрицій Руфін Емілій дорікає християнським текстам „простацьким” стилем і браком логіки („Признатись мушу: / мені не до душі писання ваших / учителів. Мене той стиль простацький, / безладдя в доказах і рабство думки /аж до живого серця порива!”⁵²). Римлянин передусім шукає строгої форми, тоді як для Прісцилли, Парвуса та багатьох інших християн як *людей нового типу* головне – ідея. (Тут можна згадати як аргумент критикованого Руфіном апостола Павла⁵³, який не був елліністом⁵⁴; не еллініст і навіть свідомий антиестет Парвус – натомість елліністи Руфін і Кней Люцій, який зберіг естетичний світогляд; імовірно, цей персонаж – найгармонійніший у драмі). Перше послання святого апостола Павла коринтянам: „Ми нерозумні Христа ради, ви ж у Христі розумні, ми немічні, ви же – міцні; ви славні – ми ж без чести” (І Кор., 4 : 10, пер. о. І. Хоменка⁵⁵). У перекладі І. Огієнка це так: „Ми нерозумні Христа ради, а ви мудрі в Христі; ми слабкі, ви ж міцні; ви славні, а ми безчесні!”⁵⁶. Далі сказано: (у тому самому перекладі) „А як, як прийшов до вас, браття, не прийшов вам звіщати про Боже свідоцтво з добірною молитвою або мудрістю, бо я надумавсь нічого між вами не знати, крім Ісуса Христа, і Того розп'ятого” (2 Кор., 2 : 1–2)⁵⁷. Про попередню вчену мудрість і протиставлення їй нового світогляду багато сказано апостолами, тому варто навести хіба що одну цитату: „Бо написано: „Я погублю мудрість премудрих, а розум розумних відкину!” Де мудрий? Де книжник? Де дослідувач віку цього? Хіба

⁵² Леся Українка, *Руфін і Прісцилла* [в:] Idem, *Твори*, заг. ред. Б. Якубського, т. 12: *Драми*, Нью Йорк 1954, с. 48.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ На цю тему є дискусії: *Hellenistic Judaism*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Hellenistic_Judaism, [24.06.2023].

⁵⁵ *Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами*, переклад о. І. Хоменка, Рим 2007, с. 210.

⁵⁶ *Біблія...*, *Op. cit.*, с. 1408.

⁵⁷ *Ibidem*, с. 1406.

Бог мудрість світу цього не змінив на глупоту? Через те ж, що світ мудрістю не зрозумів Бога в мудрості Божій, то Богові вгодно було спасти віруючих через дурість проповіді” (1 Кор., 1 : 19–21)⁵⁸. (У перекладі о. І. Хоменка: „Знищу мудрість мудрих і розум розумних знівечу!”⁵⁹).

Руфін бачить, що „порушилась гармонія всесвітня”⁶⁰ – у тому числі через брак інтелекту (передусім у цезаря). Світогляд освіченого римського патриція позначений есхатологічними настроями, фактично занепад Римської імперії показано як антиутопію. Тому цей просвічений герой не поділяє оптимізму Прісцилли, Люція, Парвуса, які не замикаються на раціональному та бачать майбутню оновленість світу. Для них інтелект, мудрість, дурість лежать в іншій площині, аніж для Руфіна, який чужий для своїх. Цю світову оновленість пізнають через емоцію Прісцилла, Парвус, Нофретіс та інші християни (менш емоційний – Люцій, оскільки він і патрицій, і освічений).

Інтелектуальні герої Лесі Українки прагнуть вищої мудрості – того, що сліпо прагнула Саломея в однойменному творі О. Вайлда, проте вона постає антигероїнею для пророка Йоканаана і навіть для свого вітчима, царя Ірода. Одержима інстинктами, нездатна збагнути нове, яке відкривається для неї, вона гине.

Питання офіри і самоофіри, альтруїзм на противагу егоїзму та практицизму. Радість перших і ранніх християн через те, що вони можуть постраждати за віру (звідси сучасний читач, як і перші реципієнти драм Лесі Українки, може побачити відсутність інстинкту самозбереження в цих героїв), давно стала історичним фактом. Вона може базуватись і на біблійних твердженнях – наприклад, цитаті з I Послання святого апостола Петра (пер. о. І. Хоменка): „Щасливі ви, як вас ганьблять за Христове ім’я, бо Дух слави Божий на вас покоїться!” (1 Пет., 4 : 14)⁶¹. (Так прагнуть постраждати Парвус, Прісцилла та інші герої). У перекладі І. Огієнка: „Коли ж вас ганьблять за Христове Ім’я, то ви блаженні, бо на вас спочиває Дух слави й Дух Божий”⁶². (Натомість Парвус у першій розмові-конфлікті з Руфіном демонструє не християнське прощення, не терпимість, а конфронтацію, а, отже, не почувається щасливим через критику язичником догматів і текстів нової релігії, яку цей християнин і сповідує; але ближче до фіналу, як відомо з драми, Парвус якраз і прагне постраждати за віру⁶³).

Цей твір можна інтерпретувати і як *конфлікт чуда і доказу*⁶⁴. Стосовно першого апостол Павло писав (цитата у перекладі І. Огієнка): „Бо й юдеї жадають ознак, і греки пошукують мудрости, а ми проповідуємо Христа розп’ятого, –

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Святе Письмо...*, *Op. cit.*, с. 208.

⁶⁰ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 52.

⁶¹ *Святе Письмо...*, *Op. cit.*, с. 292.

⁶² *Біблія...*, *Op. cit.*, с. 1490.

⁶³ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 158.

⁶⁴ О. Смольницька, *Спільні мотиви у Лесі Українки та інших письменників доби fin de siècle: від містицизму до мучеництва* [в:] „Молодий вчений”, №11(51), листопад, 2017, с. 248–254.

для юдеїв згіршення, а для греків – безумство, а для самих покликаних юдеїв та греків – Христа, Божу силу та Божу мудрість!” (І Кор., 1 : 22–24)⁶⁵. У зв’язку з цим виникає тема проповідування і пророкування як дару. Н. Зборовська писала, що Руфін „втілює скептичність розуму, а Прісцілла – фанатичність почуття”⁶⁶.

Інший епізод із Біблії – на тему *дару пророкування*, який може бути не від Бога, – наведено у Діяннях святих апостолів. (Руфін: „Хіба сей дар від дозволу залежить?”⁶⁷). Це історія про Павла і Силу у Филипах, де їх „перестріла служниця одна, що мала віщунського духа, яка ворожбитством давала великий прибуток панам своїм. Вона йшла слідкома за Павлом та за нами, і кричала, говорячи: ‘Оці люди – це раби Всевишнього Бога, що вам провіщають дорогу спасіння!’ І багато днів вона це робила. І обурився Павло, і, обернувшись, промовив до духа: ‘У Ім’я Ісуса Христа велю я тобі – вийди з неї!’ І того часу той вийшов”⁶⁸ (Дії 16:16-18). Отже, тут ясно, що ‘дар’ цієї служниці нагадує одержимість; далі, як відомо: „А пани її, бачивши, що пропала надія на їхній прибуток, схопили Павла й Силу...”⁶⁹ (Дії 16:19).

Якщо розглядати *ономастикон „Руфіна і Прісцилли”* (уже є дослідження на цю тему, як праці Т. Крупеньової, І. Скорук та ін.), то у зв’язку із заголовними персонажами можна згадати про легендарних мучениць *Іусту (Юсту) та Руфіну*, покровительок Севільї. Вони розбили образ богині Венери, після чого римська влада присудила їх до смерті через блюзнірство⁷⁰. (Аналогічно в Лесі Українки римський суд трактує вчинки християн і навіть недіяння – невизнання ідолів і цезаря богами – як блюзнірство). Руфіна, як відомо, є жіночим варіантом імені Руфін (про це чоловіче ім’я – стаття Т. Крупеньової⁷¹). Цей герой Лесі Українки так само, як християни, уже не вірить у богів, але є естетом, для нього статуї божеств – не атрибути релігійного поклоніння, а мистецької насолоди. Тобто у цьому аспекті паралель героїнь-мучениць і героя Лесі Українки може бути невідповідною – точніше, збігатися лише у випадку імен і невіри в язичницький пантеон (та у факті римського громадянства).

Ономастикон цього тексту взагалі цікаве поле для досліджень, оскільки можна застосовувати не лише лінгвістичні, а й історичні, літературні та інші факти. У тому числі джерелами можуть бути знані авторкою апокрифи. Наприклад, чернетка *Руфіна і Прісцилли* докладніше показує позасценкову історію дівчини

⁶⁵ Біблія..., *Op. cit.*, с. 1406.

⁶⁶ Н. Зборовська, *Моя Леся Українка/Есей...*, *Op. cit.*

⁶⁷ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 92.

⁶⁸ Біблія..., *Op. cit.*, с. 1368.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Justa and Rufina*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Justa_and_Rufina, [12.02.2023].

⁷¹ Т. Крупеньова, *Перемога онімійних номінацій у драматичних творах Лесі Українки* [в:] „Вісник Львівського університету. Серія філологічна”, вип. 71(2), 2019, с. 217–232, [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_71\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_71(2)_22), [18.02.2021].

Ренати (яку страчують). На суді про її нареченого та її саму згадують так: „Фавстін – / інакше Редівіус, і Негріна, вона ж Рената...”⁷². Ясно, що Ренатою дівчину хрестили, проте язичники знають її як Негріну. У первісному варіанті була розмова глядачів: „*Римлянин у далматиці*. / Ти не знаєш, / хто та чорнява молоденька? Якось / я не почув, як викликали ймення”⁷³, на що багатий плебей відповів: „Я знаю, то Негріна, в неї батько / багатий крамар, пурпуром торгує, / така неслава! А родина чесна...”⁷⁴. (Відповідає саме багатий, із чого помітно, що батько засудженої теж має статки, тобто чоловіки спілкувалися з питань торгівлі – цей плебей, може, сусід чи покупець).

Тут важливий символ *пурпуру*. В апокрифах саме пурпур Діва Марія (Богородиця) пряла, доки їй не явився на Благовіщення Гавриїл⁷⁵. За Священним Переданням і апокрифами, треба було робити завісу для Єрусалимського храму (перед Святим святих). Далі, в апокрифічних текстах сказано, що скликали сімох чистих дів із племені Давидового, і з-поміж них була юнка Марія (майбутня Богородиця). Священик сказав дівам кинути жереб, хто що прядтиме (різний матеріал). За жеребом, останнє (пурпур) випало Марії, і вона повернулася із завданням у Назарет⁷⁶. Є ікони Благовіщення, де Марія пряде тканину. Отже, тут натяк і на царське походження (Цар Небесний, Цар Юдейський), і на сюжет Благовіщення. Рената і Редівіус – вічні наречена і наречений, які стануть подружжям у царстві небесному, але на землі їм не поєднатися. Можна розглядати Ісуса Христа як Небесного Нареченого. Також важлива фемінінна (богородична) конотація пурпуру.

За апокрифами, майбутня Богородиця як вихована у храмі та присвячена йому пряла пурпур для храмової завіси. Якщо дотримуватися суто канонічних текстів Біблії, то виникають паралелі з Христовою багрянницею (Рената, як показує дія, стане мученицею), а ще і з епізодом про Лідію з міста Тіатир, яка прийняла апостолів Павла і Силу у Филиппах (Македонія). У Діяннях апостолів сказано (тут і далі у цитатах переклад о. І. Хоменка): „А слухала нас одна жінка, на ім'я Лідія, купчиха, що торгувала кармазином з міста Тіатир, що почитала Бога”⁷⁷ (Діяння 16:14). Саме її охрестив апостол Павло: „...охрестилася вона і її дім...”⁷⁸ (Діяння 16:15). (У перекладі І. Огієнка про тканину – так само сказано „кармазин”⁷⁹, як і у перекладі І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького, П. Куліша⁸⁰,

⁷² Леся Українка, *Op. cit.*, с. 186.

⁷³ Примітки „*Руфін і Прісцилла*” [в:] Леся Українка, *Зібрання творів*: у 12 т., т. 4: *Драматичні твори (1907–1908)*, Київ 1976, с. 342.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *The Virgin Mary and the Color Purple*, Alberti's Window, <https://albertis-window.com/2009/04/the-virgin-mary-and-the-color-purple-2/>, [12.02.2023].

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Святе Письмо...*, *Op. cit.*, с. 169.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Біблія...*, *Op. cit.*, с. 1368.

⁸⁰ *Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською*, У Відні, переклад П. Куліша, І. Левицького, І. Пулюя, с. 133, <http://diasporiana.org.ua/religiya/5535-svyate-pismo->

тобто головне – що це дорога матерія червоного кольору). Отже, усе наведене може бути алюзіями чи ремінісценціями у *Руфіні і Прісциллі*.

Якщо далі розглядати образ Ренати, то важливі слова ремісника про ім'я: „В християн вона не зветься / Негріною, для них вона Рената”⁸¹. Показова реакція на питання клієнта: „А ти ж се звідки знаєш?”⁸²: ремісник відповідає з ремаркою „ніяково”⁸³: „Та... не знаю... так якось... чув”⁸⁴. Чи не той це ремісник, який у дії IV приходив до темниці? Імовірно, це той самий персонаж, який в остаточному варіанті твору хоче допомогти Фортунатовій жінці (остання дія, у цирку). У діалозі безіменний ремісник ставить цій героїні тихе⁸⁵ (!) питання: „Ти християнка?”⁸⁶, а розгублена жінка відповідає: „Не знаю...”⁸⁷. Отже, той, хто питає, – це таємний християнин, і його діалог із іншими глядачами це виразніше окреслює. Узагалі цей діалог нагадує розмову Аєція Панси і Прісцилли: коли дочка намагається виправдати несправедливо звинувачуваних християн, то батько заперечує: „А по чім ти знаєш, / які ті християни? Ти ж не знаєш!”⁸⁸ (на що християнка змушена мовчати).

Негріна означає латинською „чорна” (від *negro*). За текстом (але не остаточним) вона „чорнява”⁸⁹ – тобто героїню назвали за *зовнішністю*. Але у хрещенні дівчина отримала ім'я Рената – „знову народжена”⁹⁰, тобто це натяк на *сутність, внутрішнє, і на майбутнє* християнки. Символічно, що перед судом Рената просить у сестри для себе і нареченого (Редівівуса) саме білу одіж (яка водночас і смертна, і шлюбна, і хрестильна) – і радіє: „Тепер, кохані, я зовсім весела, / ми станемо убрані, мов до шлюбу, / і з серцем радісним до Бога підем”⁹¹). Отже, тут язичництво – чорне, християнство – біле. Віра і мученицька смерть омійють Ренату від гріхів, дадуть їй нове життя (у що героїня палко вірить). Редівівус і Рената не встигнуть обвінчатися, але разом приймуть мученицький вінець у театрі (куди їх віддадуть⁹²), що можна вважати символічним весіллям.

Стосовно Прісцилли можна знайти більше саме житійних паралелей. Так, вона вже порівнювалася зі святими Цецилією, Меланією Римлянкою, Катериною Олександрійською та ін. Авторка не планувала переповідати життя, тому на

starogo-i-novogo-zapovitu-movoyu-rusko-ukrayinskoyu/, [11.12.2019].

⁸¹ Примітки [„Руфін і Прісцилла”] [в:] Леся Українка, *Op. cit.*, с. 342.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 178.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, с. 63.

⁸⁹ Примітки [„Руфін і Прісцилла”]..., *Op. cit.*, с. 342.

⁹⁰ Т. Крупеньова, *Перемога онімійних номінацій у драматичних творах Лесі Українки...*, *Op. cit.*

⁹¹ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 146.

⁹² *Ibidem*, с. 186; О. Забужко, *Op. cit.*, с. 173.

основі спільного сюжету і навіть фабули розробляла індивідуальну біографію героїні. Проте можна знайти певні збіги у сюжетних лініях⁹³. Наприклад, це *свята Текла* (Текля, Фекла) Іконійська, якій в Італії поставлено багато церков (тобто ще один приклад римської громадянки). Її вважають першою християнською мученицею, первомученицею⁹⁴. Але про Теклу відомо з апокрифів (*Діяння Павла* або *Діяння Павла і Текли*); зокрема, для дослідження важливо те, що вона після казань апостола Павла, який прибув до її рідного фригійського міста Іконії, відмовила своєму нареченому. (Про апостола Павла згадують у *Руфіні і Прісциллі*⁹⁵, але ясно, що з огляду на хронологію твору цього святого вже давно не було в живих; О. Забужко відносить героїв-християн до павлінітів⁹⁶). Коли наречений-язичник віддав Теклу римському володарю, вона не зреклася віри. Узагалі провідні мотиви: високий статус, колишня язичницька віра, ревне служіння новій обраній вірі (християнству) під чоловічим впливом проповідника, нерозуміння рідними, відмова від звичайного родинного життя з язичником, відмова зректись і після тортур, мученицька смерть – є „канвою” не лише агіографічних текстів про жінок, але й *Руфіна і Прісциллі* у випадку героїні. Також варто зазначити, що в обох випадках героїні вчинили вибір не на користь матеріального і статусу (адже позірні ні Теклі, ні Прісциллі нічого не бракувало, вони ризикнули буквально всім і втратили все для Христа): це багаті аристократки – як у і попередньо розглянутих житіях. Текла вірила апостолу Павлу і, відвідуючи його у в'язниці, слухала як учителя⁹⁷. Спільними є ув'язнення, а також авторитет чоловічої постаті (християнина) перед молодого язичницею, яка завдяки проповіднику стає християнкою. Отже, свята Текла відвідувала апостола Павла у темниці – у *Руфіні і Прісциллі* всі християни ув'язнені, на чолі з єпископом. Для Прісциллі єпископ – авторитет, і тому у дії II зрозуміла болісна реакція героїні, яку пастир (вочевидь, уперше) не допускає до зборів⁹⁸ (зазначу: у Руфіновій господі, яка після шлюбу стала домом і Прісциллі⁹⁹!). Текла зреклася нареченого під впливом казань апостола Павла – у *Руфіні і Прісциллі* сама героїня пояснює, що з *власної волі* відмовляється від шлюбного (статевого) життя з чоловіком¹⁰⁰, тобто тут проблема тонша; далі єпископ – як натякається –

⁹³ О. Забужко наводила приклади „жінок-апостолок (Марії, Текли, Юнії та ін.)”: О. Забужко, *Op. cit.*, с. 91.

⁹⁴ *Текла Іконійська*, Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0_%D0%86%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0, [16.03.2021].

⁹⁵ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 48–49.

⁹⁶ О. Забужко, *Op. cit.*, с. 173.

⁹⁷ *Текла Іконійська...*, *Op. cit.*; Характеристика жінок, які супроводжували апостола Павла: Н. Зборовська, *Моя Леся Українка/Есей...*, *Op. cit.*, с. 143.

⁹⁸ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 91.

⁹⁹ *Ibidem*, с. 99–100.

¹⁰⁰ *Ibidem*, с. 66–67.

обговорює життя Руфіна і Прісцилли¹⁰¹, тобто втручається в інтимну сферу – ще одна антитеза апостолу Павлу, пародія на нього. (О. Забужко: „Єпископ приймає блискавичне рішення – виставляючи за двері наради Прісциллу, на її „подив і збентеження”, – „Ти поки що зостанься з чоловіком. / Ненадовго, – тебе покличуть згодом”, – а також юну наречену пару, Ренату й Редівуса: „Се молодим не випадає слухать”, – отож можна здогадатися, що рада йтиме не тільки про довіру господарям, а й про делікатніші матерії, котрих молодятим „не випадає слухать”, – про стосунки „сестри Прісцилли” з чоловіком (потім ця тема знову вирине на порядок денний у в'язниці, де її заініціює той-таки Парвус)”¹⁰²). У темниці єпископ веде діалог із Прісциллою, але вже як суддя, допитуючи і фактично звинувачуючи цю жінку¹⁰³. Отже, порозуміння старшого чоловіка-лідера і молодшої відданої жінки тут не відбувається (на противагу історії святої Текли), хоча для окремих членів громади (за винятком Нартала і, насамкінець, Парвуса: „Я Бога слухаю, а не тебе”¹⁰⁴) єпископ лишається наставником. Так само: якщо Теклу судять разом з апостолом Павлом, і потім урятована Богом діва знаходить свого вигнаного вчителя, то у сюжеті *Руфіна і Прісцилли*, як відомо, точно навпаки: єпископ і диякон оманого рятуються з темниці, а всі інші зазнають суду та майже всі – страти. Леся Українка показує антитезу, мислячи ширше, ніж у конкретних зразках текстів, тобто пропонує інший варіант розвитку подій, ураховуючи різну психологію персонажів.

Прісцилла *своя і чужа* Руфіну, вона чужа у власній хаті (у батька і в чоловіка), стає чужою для церкви – точніше, конкретної громади, чиєю парафіянкою є. Натомість вона не чужа для християнства та Бога (як й інших вірян, справді відданих їй), лишаючись вірою та вчинками справжньою християнкою до кінця. Проблема полягає і в тому, що описана Лесею Українкою доба вимагає героїв-християн, рівних Прісциллі. Проте таких у драмі немає (і змальований єпископ не героїчна постать). Герой – Руфін, але світоглядно він чужий Прісциллі як нехристиянин.

Слідування за чоловічою постаттю пророка, навернення під маскулітним впливом (отже, це зміна світогляду), але водночас і збереження власної індивідуальності – також риси Міріам (Міріам) в *Одержимій* (наприклад, Н. Зборовська дослідила її образ як прив’язаність до об’єкта – у *Коді української літератури*¹⁰⁵) і заголовної героїні твору Йоганна, жінка Хусова. У чернетці *На полі крові* послідовницями Христа показані Марія Магдалина і Саломея, де вони окреслені як сценічні героїні¹⁰⁶ (і саме ці жінки є поштовхом до подальших учинків

¹⁰¹ *Ibidem*, с. 91.

¹⁰² О. Забужко, *Op. cit.*, с. 206.

¹⁰³ Леся Українка, *Op. cit.*, с. 120–121, 124.

¹⁰⁴ *Ibidem*, с. 162.

¹⁰⁵ Н. Зборовська, *Код української літератури...*, *Op. cit.*, с. 238, 246.

¹⁰⁶ *Примітки Б. Якубського* [в:] Леся Українка, *Твори*, т. 8: *Драми*, заг. ред. Б. Якубського, Нью Йорк 1954, с. 18–26.

Юди, зміни його світогляду), тоді як в остаточному варіанті вони позасценові (як відомо, фінал – зустріч антигероя з героїнями, які засвідчили про Ісусове воскресіння, – Леся Українка вилучила¹⁰⁷). Але якщо чоловік-лідер у цих творах, відповідно, – Месія та Ісус Христос, – то єпископ і диякон не харизматичні та, звісно, не ідеальні. (Зазначимо, що дія творів *В катакомбах* та *Руфін і Прісцилла* відбуваються вже *задовго після* Христового вознесіння, апостольських проповідувань і взагалі євангельських подій, і герої твору – начебто звичайні люди, але якщо Неофіт-раб, Анціллодея (співчутлива до нього), Руфін, Прісцилла, Нартал та багато інших підносяться над власним оточенням, то єпископ, диякон, пресвітер Теофіл – пересічні, у них є лише статус).

У паралелях до образу Прісцилли можна згадати *святую Евлалію Мерідську* (292–304) – іспанську святую (страчену в 12-ти- або 14-тирічному віці: проте тоді такий вік уже вважався шлюбним; у минулій статті припускається, що Прісцилла так само могла бути зовсім юною¹⁰⁸): святая відмовилася поклонитись ідолам, відторгаючи, зокрема, Венеру і Аполлона¹⁰⁹ – точно як Парвус у першій розмові з Руфіном („...всі вони злі духи, / однаково злочинні та розпутні...”¹¹⁰) і у фіналі (агресивна відмова – зі слів римлянки, що спостерігала за поведінкою Парвуса: „Він плюнув на олтар, отой худий”¹¹¹). Із уст закатованої Євлалії вилетіла біла голубка, а оголене тіло мучениці вкрив сніг¹¹². Отже, є багато сюжетів зі схожими „ланками”, але історія Прісцилли в Лесі Українки унікальна, індивідуалізована. Так само в історії Парвуса (якого інші християни вважають мучеником) авторка пропонує два погляди. Прикметно, що з-поміж спостерігачів у цирку більше істерично, екзальтовано налаштований раб, чоловік (який або співчуває християнам, або сам потайний християнин), аніж його сусідка рабіня. Після Парвусових вигуків, які нагадують галюцинації та манію величчя („Вінець!.. Мені вінець!.. Я бачу!.. Боже!...”¹¹³ тощо (після чого герой умирає у розпеченому кріслі¹¹⁴ – явна пародія на коронування, чи не нагадує це паплюження Христа терновим вінцем і багрянницею?) раб каже рабині: „Ти бачиш? Там... / вінець над головою...”¹¹⁵. На це жінка реагує тверезіше: „Ні, не бачу. / Та він уже зомлів чи може вмер”¹¹⁶. Оскільки рабіня питає раба

¹⁰⁷ Леся Українка, *На полі крові* [в:] *Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості*, <https://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas/NaPoliKrovi.html>, [18.02.2021].

¹⁰⁸ О. Смольницька, *Драматична поема...*, *Op. cit.*, с. 62.

¹⁰⁹ *Eulalia of Mérida*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Eulalia_of_M%C3%A9rida, [16.03.2021].

¹¹⁰ Леся Українка, *Руфін і Прісцилла...*, *Op. cit.*, с. 52.

¹¹¹ *Ibidem*, с. 182.

¹¹² *Eulalia of Mérida...*, *Saint Eulalia* (Waterhouse painting), [https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Eulalia_\(Waterhouse_painting\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Eulalia_(Waterhouse_painting)), [16.03.2021].

¹¹³ Леся Українка, *Руфін і Прісцилла* [в:] *Idem, Op. cit.*, с. 189.

¹¹⁴ *Ibidem*, с. 188.

¹¹⁵ *Ibidem*, с. 189.

¹¹⁶ *Ibidem*.

про незрозумілі їй по ходу дійства речі (наприклад, поцілунок миру¹¹⁷), ясно, що вона не християнка. Отже, не готова побачити того, що бачить християнин. Але випадок із Парвусом і рабом може бути і самонавіюванням, колективною (чи, принаймні, обопільною) галюцинацією. Тобто Леся Українка змалювала тут чоловічу істеричність. Перед цим схожа реакція раба після гнівних слів філософа про Руфіна („Брехня! Філософи богів шанують! / Він християнин! Він сектяр!”¹¹⁸), підхоплюючи останні слова та у захваті по-своєму інтерпретуючи їх: „Авжеж! / Він християнин! мученик!”¹¹⁹. Прикметно, що тут ремарка „у нестямі”¹²⁰. Можливо, авторка тут тонко показала механізм народження легенд, адже не дарма на початку дії наводить устами глядачів різні поголоски про християн (жодна з яких не є правдивою, окрім зазначення про те, що „вони такі лагідні”¹²¹).

Античний дискурс і його гіпотетичний вплив на українську тематику кінця XIX–початку XX ст.: у Лесі Українки і „п’ятірного грона” простежуються спільні мотиви, базовані на вічних образах. Такими образами-символами, зокрема, є аргонавти, „Арго” і золоте руно. Можна процитувати вірш М. Зерова *Аргонавти* (1924), присвячений М. Рильському як молодшому колезі та учню. Зокрема, це рядки: „Так, друже дорогий, ми любимо одно: / Старої творчості додержане вино, / І мед аттійських бджіл, / І гру дзвінких касталій... // Ми самотою йдем по хвилі білогривій / На мудрім кораблі, стовесельнім Арго, / А ти як Тіфій нам, і від стерна свого / Вже бачиш світлу ціль борні і трудних плавань: / Дуб з золотим руном і колхідійську гавань”¹²². Тіфій – безстрашний керманіч в аргонавтів, якого переконала доєднатися до них сама Алена Паллада¹²³. На тему корабля *Арго* М. Рильський писав М. Зерову (1923) – про мрію – можливість „працювати... коло одного літературного діла”¹²⁴, і далі: „А ми б збудували Арго! Між нами були б і досвідчені керманічі – Зерови, і захоплені мрією про золоте руно невідомих берегів Тичини... І це було б мистецтво”¹²⁵. Імовірно, що вірш М. Зерова *Аргонавти* міг обіграти висловлену М. Рильським пропозицію, причому автор поступився почесною роллю керманіча молодшому колезі (хоча сам наставник, вірогідно, лишився позасценовим персонажем, а насправді інтелектуалом, пророком та інспіратором).

¹¹⁷ *Ibidem*, с. 187.

¹¹⁸ *Ibidem*, с. 185.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*, с. 172.

¹²² М. Зеров, *Аргонавти* [в:] *Idem, Твори...*, *Op. cit.*, с. 83.

¹²³ М. Москаленко, *Примітки* [в:] М. Зеров, *Твори...*, *Op. cit.*, с. 817; *Thiphys*, From Wikipedia, the free encyclopedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Tiphys>, [12.02.2023].

¹²⁴ М. Рильський, 8. До М. К. Зерова. 4 квітня 1923 р. Романівка [в:] *Idem, Зібрання творів: у 20 т., т. 19: Автобіографічні матеріали. Записні книжки. Листи (1907–1956)*, Київ 1988, с. 138.

¹²⁵ *Ibidem*.

У зв'язку з лесезнавством виникає цікава паралель, оскільки за життя Лесі Українки був київський літературний збірник *Арго*, для якого авторка готувала¹²⁶, але не завершила свій останній твір (зберігся тільки конспект – „нарис драматичної поеми”¹²⁷, надиктований Олені Пчілці та помертньо опублікований у згаданому збірнику – кн. 1, 1914, Київ, на с. 39)¹²⁸. Назва *Арго* промовиста і натякає на аргонавтів. Про Лесин нарис: побудований на історії, але водночас і творчій фантазії, цей текст сюжетно створює міф про античність (пізніше розвинутий київськими неокласиками), базуючись і на солярному культі: „Геліосе! Рятуй наші скарби! Тобі і золотій пустині доручаємо їх!”¹²⁹ (молитва героїв-еллінів про збереження унікальних папірусів). Помітно, що в пограничній ситуації персонажі моляться Сонцю-Геліосу (їхньому рідному архетипу), яке завдяки золотому кольору, сяйву тощо може пов'язуватися навіть із золотим руном.

Отже, спільні мотиви в Лесі Українки та київських неокласиків: вигнання, аргонавти, скарб як творчість (золоте руно можна розуміти й метафорично), пошуки рідної землі, античність як міф і міф про античність (що не заважало точним перекладам і глибокому знанню мов і культур Еллади та Стародавнього Риму). Цікаво, що фізично і Леся Українка (попри численні подорожі), і більшість неокласиків не були емігрантами (у статті не розглядаються біографії О. Бурггардта – Юрія Клена, Михайла Ореста, „сьомого неокласика” І. Качуровського), але духовно вони відчували відчуженість сучасному їм оточенню та прагнули відродити Україну.

Одним із улюблених героїв у поезії київських неокласиків є Одисей (про це є дослідження, як-от численні праці О. Гальчук). Але у давньогрецьких міфах відомі неприкаяні мандрівці – й аргонавти, бо вони, укравши золоте руно, були прокляті Еетом і не могли повернутися додому. Але й Одисей урешті дістався Ітаки, і *Арго* досяг Еллади. В *Енеїді* Вергілія покинута Енеєм Дідона так само проклинає троянців, прирікаючи їх на поневірвання. В *Енеїді* І. Котляревського (чия творчість була добре znana багатьом поколінням українських письменників, у тому числі Лесі Українці та неокласикам) ця героїня виголошує знижений, пародійний монолог: „Щоб ви шаталися повік!”¹³⁰.

Отже, здійснений аналіз показав важливість контекстуального розуміння і взаємозв'язку творчості Лесі Українки і „п'ятірного грона”. Виявився важливим портрет епохи *fin de siècle*. Несподівано плідною виявилася паралель

¹²⁶ Коментарі та примітки [в:] Леся Українка, *Повне академічне зібрання творів*: у 14 т., т. 4: *Драматичні твори (1912–1913)*, ред. С. Кочерга; упоряд., комент. М. Моклиця, В. Соколова, Луцьк 2021, с. 420, https://shron1.chtyvo.org.ua/Ukrainka/Povne_akademichne_zibrannia_tvoriv_Tom_04_Dramatychni_tvory_1912-1913.pdf, [19.03.2023].

¹²⁷ Леся Українка, *На передмісті Александрії живе сім'я грецька...* [в:] *Ibidem*, с. 242.

¹²⁸ Коментарі та примітки [в:] *Ibidem*, с. 420.

¹²⁹ Леся Українка, *На передмісті Александрії живе сім'я грецька...* [в:] *Ibidem*, с. 242.

¹³⁰ І. Котляревський, *Енеїда* [в:] *Idem*, *Твори*: у 2 т., т. 1, Київ 1969, с. 58.

(навіть біографічна) Лесі Українки і Лу Саломе як приклад жіночого інтелектуалізму. У дослідженні виокремлено спільні концепти, мотиви, проблеми, описані Лесею Українкою та розвинуті київськими неокласиками. Це Ерос, Танатос, естетизм і антиестетизм, проблема творчості та вбивства (Саломея). Пророк у такій інтерпретації – творча постать. Убиваючи пророка Йоканаана, Саломея прирікає на смерть себе, спершу вбивши власне живе творче сприйняття. Особливо виразно це показує юнгіанський аналіз. Аніма вбиває власний Анімус, але гине сама. Натомість у київських неокласиків показано рятування Аніми Анімусом на прикладі Навсікаї та Одиссея. Як відомо, неокласики створили власну версію еллінського язичництва на основу гармонії, цебто стояли на засадах дискурсу Лесі Українки. І, якщо розвинути проблему жіночого творчого самовираження, можна згадати жіноче пророкування, жіночу творчість. Текстологічний аналіз виявив спільні бази в Лесі Українки і неокласиків – це постійне апелювання до античності та християнства та частий синтез цих двох аспектів. *Концепт чуда, з яким пов'язано пророкування*, помітний на прикладі *Руфіна і Прісцилли*, безумної жінки (*В катакомбах*), інших героїнь Лесі Українки, викликав асоціації з Біблією про діяльність апостолів. Це особливо цікаво під час аналізу другорядних і взагалі безіменних героїнь у драмах Лесі Українки. Досліджено проблематику героїзму та самоофірування, як і офіри взагалі. Перспективною виявилася фемінінна рецепція, у тому числі богородичний дискурс. Так само під час аналізу образу Прісцилли виникли асоціації з історичними прототипами багатих аристократок, які свідомо прийняли християнство і підтримували апостола Павла та інших. Тобто під час аналізу важливо знати першоджерела. Ці тексти дуже імпліцитні та насичені. *Провідні образи-символи*: Навсікая – Одиссей, Саломея – Йоканаан як теза і антитеза. Прикметно, що М. Рильському і М. Зерову ближча перша пара. Одиссея може бути духовними мандрями, творчим пошуком. Помітне бажання Лесі Українки і неокласиків протиставити гармонію дисгармонії, баченій ними навколо. Робота має перспективу продовження в компаративному аспекті.

LITERATURA/REFERENCES

- Агеева В., *Культурний спротив як стратегія київських неокласиків* [в:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, №10, 2022. [Ageëva V., *Kul'turnij sprotiv âk strategîâ kiïvs'kih neoklasikiv* [v:] „Studia Ucrainica Varsoviensia”, №10, 2022.]
- Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту, із мови давньоєврейської й грецької на українську [проф. Огієнком] наново перекладена*. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні (988–1988). [*Bibliâ abo Knigi Svâтого Pis'ma Starogo j Novogo Zapovîtu, iz movi davn'oëv'rejs'koï j grec'koï na ukraiïns'ku [prof. Ogiënkom] nanovo perekladena. Ŭvilejne vidannâ z nagodi tisâçolittâ hristiânstva v Ukraïni (988–1988).*]

- Виставка-семинар „Без надії – сподіваюсь”, 24 лютого, Музей Максима Рильського, <https://www.youtube.com/watch?v=hrN93i9unbc>, [29.03.2021]. [*Vistavka-seminar „Bez nadii – spodiũas’”, 24 lûtogo, Muzej Maksima Ril’s’kogo.*]
- Гальчук О., „...Не минає мит!”: Античний текст у поетичному просторі українського модернізму 1920–1930-х років, Монографія, Чернівці 2013. [Gal’čuk O., „...Ne minae mit!”: *Antičnij tekst u poetičnomu prostori ukrains’kogo modernizmu 1920–1930-h rokiv*, Monografiâ, Černivci 2013.]
- Забужко О., *Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*, 2-ге вид., виправл., Київ 2007. [Zabužko O., *Notre Dame d’Ukraine: Ukraïнка v konflikti mifologij*, 2-ge vid., vipravl., Kiïv 2007.]
- Заїка О., *Творче переосмислення біблійних сюжетів, образів як особливість поетики Лесі Українки* [в:] *Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи*, Науковий збірник, Рівне 2000. [Zaïka O., *Tvorče pereosmislennâ biblijnih sùžetiv, obraziv âk osoblivist’ poetiki Lesi Ukraïнки* [v:] *Rol’ hristiânstva v utverdženni osviti, nauki ta mistectva: istoriâ, uroki, perspektivi*, Naukovij zbirnik, Rîvne 2000.]
- Заїка Т., *Українська література кінця XIX–початку XX століття в контексті західноєвропейської модерної культурної парадигми*, Дис. ... канд. філос.н.: 26.00.01 – теорія та історія культури (філософські науки), Київ 2015. [Zaïka T., *Ukraïns’ka literatura kîncâ XIX–počatku XX stolittâ v kontekstî zahidnoєvrops’koï modernoi kul’turnoi paradigmi*, Dis. ... kand. filos.n.: 26.00.01 – teoriâ ta istoriâ kul’turi (filosofs’ki nauki), Kiïv 2015.]
- Зборовська Н., *Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури*, Монографія, Київ 2006. [Zborovs’ka N., *Kod ukrains’koï literaturi: Proekt psihoistorii novitn’oi ukrains’koï literaturi*, Monografiâ, Kiïv 2006.]
- Зборовська Н., *Моя Леся Українка/Есей*, Тернопіль: 2002, <http://194.44.152.155/elib/local/sk652255.pdf>, [11.05.2021]. [Zborovs’ka N., *Moâ Lesâ Ukraïнка/Esej*, Ternopil’ 2002.]
- Зборовська Н., *Психоаналіз і літературознавство*, Посібник, Київ 2003. [Zborovs’ka N., *Psihoanaliz i literaturoznavstvo*, Posibnik, Kiïv 2003.]
- Зеров М., *Твори*: в 2 т., т. 1: *Поезії. Переклади*, упоряд. Г. Кочур, Д. Павличко, Київ 1990. [Zerov M., *Tvori*: v 2 t., t. 1: *Poezii. Perekladi*, uporâd. G. Kočur, D. Pavličko, Kiïv 1990.]
- Коментарі та примітки* [в:] *Українка Леся, Повне академічне зібрання творів*: у 14 т., т. 4: *Драматичні твори (1912–1913)*, ред. С. Кочерга; упоряд., комент.: М. Моклиця, В. Соколова, Луцьк 2021, https://shron1.chtyvo.org.ua/Ukrainka/Povne_akademichne_zibrannia_tvoriv_Tom_04_Dramatychni_tvory_1912-1913.pdf, [19.03.2023]. [*Komentari ta primîtki* [v:] *Ukraïнка Lesya, Povne akademîčne zibrannâ tvoriv*: u 14 t., t. 4: *Dramatični твори (1912–1913)*, red. S. Kočerga; uporâd., koment.: M. Moklicâ, V. Sokolova, Luc’k 2021.]
- Костенко Н., „Врѣтує вроду і себе людина...” [в:] Филипович П., *Поезії*, Київ 1989, https://chtyvo.org.ua/authors/Fylypovych_Pavlo/Poezii_zb/, [12.02.2023]. [Kostenko N., „Vrâtuє vrodu i sebe lûdina...” [v:] Filipovič P., *Poezii*, Kiïv 1989.]
- Котляревський І., *Енеїда* [в:] Котляревський І., *Твори*: у 2 т., т. 1, Київ 1969. [Kotlârevs’kij Î., *Eneïda* [v:] Kotlârevs’kij Î., *Tvori*: u 2 t., t. 1, Kiïv 1969.]

- Крупеньова Т., *Перемога оніміїних номінацій у драматичних творах Лесі Українки* [в:] „Вісник Львівського університету. Серія філологічна”, вип. 71(2), 2019, [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_71\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_71(2)_22), [18.02.2021]. [Krupen'ova T., *Peremoga onimijnih nominacij u dramatičnih tvorah Lesi Ukraïнки* [v:] „Visnik L'viv's'kogo universitetu. Seriâ filologična”, vip. 71(2), 2019.]
- Левченко Г., *Міф проти історії: Семіосфера лірики Лесі Українки*, Монографія, Київ 2013. [Levčenko G., *Mif proti istorii: Semiosfera liriki Lesi Ukraïнки*, Monografiâ, Kiïv 2013.]
- Леся Українка: звична й незнана, Музей Максима Рильського, <https://vvy.youtube.com/watch?v=8dN2DTIxxoA&t=4760s>, [12.03.2021]. [*Lesâ Ukraïнка: zvična j neznana*, Muzej Maksima Ril's'kogo.]
- Місія Постуляційний Центр Беатифікації УГКЦ, missiopc.blogspot.com, missiopc.org.ua [Misiâ Postulâcijnij Centr Beatifikacij UGKC, missiopc.blogspot.com, missiopc.org.ua.]
- Москаленко М., *Примітки* [в:] Зеров М., *Твори*: в 2 т., т. 1: *Поезії. Переклади*, Київ 1990, упоряд.: Г. Кочур, Д. Павличко. [M. Moskalenko, *Primitki* [v:] Zerov M. K., *Tvori*: v 2 t., t. 1: *Poezii. Perekladi*, Kiïv 1990, uporâd.: G. Kočur, D. Pavličko.]
- Наш музкор, *До 150-річчя з дня народження. Леся Українка: звична й незнана*, https://uk-ua.facebook.com/Museum.Maksum.Rulskiy/posts/4111155515583428?_tn_=K-R, [27.02.2021]. [Naš muzkor, *Do 150-riččâ z dnâ narodžennâ. Lesâ Ukraïнка: zvična j neznana*.]
- Пелешенко О., „Тема „жен-мироносиць” у драмах Лесі Українки”, <https://www.youtube.com/watch?v=oz1CuYiP0xA>, [08.07.2021]. [Pelešenko O., „Tema „žen-mironosic” u dramah Lesi Ukraïнки”.]
- Павличко С., *Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського*, Київ 2000. [Pavličko S., *Nacionalizm, seksual'nist', oriēntalizm. Skladnij svit Agatangela Krims'kogo*, Kiïv 2000.]
- Приліпко І., *Конфлікт „Свій-Чужий” у драматургії Лесі Українки: етнонаціональний та світоглядний аспекти* [в:] „Слово і Час”, №1(715), 2021. [Prilipko I., *Konflikt „Svij-Čužij” u dramaturgii Lesi Ukraïнки: etnonacional'nij ta aspekti* [v:] „Slovo i Čas”, №1(715), 2021.]
- Примітки [„Руфін і Прісцилла”]* [в:] Українка Леся, *Зібрання творів*: у 12 т., т. 4: *Драматичні твори (1907–1908)*, Київ 1976. [*Primitki [„Rufin i Priscilla”]* [v:] Ukraïнка Lesâ, *Zibrannâ tvoriv*: u 12 t., t. 4: *Dramatični твори (1907–1908)*, Kiïv 1976.]
- Примітки Б. Якубського* [в:] Українка Леся, *Твори*, т. 8: *Драми*, заг. ред. Б. Якубського, Нью Йорк 1954. [*Primitki B. Âkubs'kogo* [v:] Ukraïнка Lesâ, *Tvori*, t. 8: *Drami*, za zag. red. B. Âkubs'kogo, N'û Jork 1954.]
- Рильський М., 8. *До М. К. Зерова. 4 квітня 1923 р. Романівка* [в:] Рильський М., *Зібрання творів*: у 20 т., т. 19: *Автобіографічні матеріали. Записні книжки. Листи 1907–1956*, Київ 1988. [Ril's'kij M., 8. *Do M. K. Zerova. 4 kvitnâ 1923 r. Romanivka* [v:] Ril's'kij M., *Zibrannâ tvoriv*: u 20 t., t. 19: *Avtobiografični material. Zapisni knižki. Listi 1907–1956*, Kiïv 1988, s. 138.]
- Рильський М., *Зібрання творів*: у 20 т., т. 4: *Поезії 1949–1964*, Київ 1984. [Ril's'kij M., *Zibrannâ tvoriv*: u 20 t., t. 4: *Poezii 1949–1964*, Kiïv 1984.]
- Рильський М., *Книга, якої потребує молодь (Лист до редакції)* [в:] *Зібрання творів*: у 20 т., т. 14: *Літературно-критичні статті*, Київ 1986. [Ril's'kij M., *Kniga, âkoï*

- potrebué molod' (List do redakcii) [v:] Zibrannâ tvoriv: u 20 t., t. 14: Literaturno-kritični statii, Kiïv 1986.]*
- Рильський М., Микола Зеров – поет і перекладач [в:] *Зібрання творів: у 20 т., т. 13: Літературно-критичні статті*, Київ 1986. [Ril's'kij M., Mikola Zerov – poet i perekladač [v:] *Zibrannâ tvoriv: u 20 t., t. 13. Literaturno-kritični statii, Kiïv 1986.]*
- Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами*, переклад о. І. Хоменка, Рим 2007. [*Svâte Pis'mo Starogo ta Novogo Zavitu. Povnij pereklad, zdijsnenij za oriĝinal'nimi êvrejs'kimi, aramijs'kimi ta grec'kimi tekstami*, pereklad o. Ĭ. Homenka, Rim 2007.]
- Святе Письмо Старого і Нового Завіту. Мовою русько-українською*. У Відні, переклад П. Куліша, І. Левицького, І. Пулюя, <http://diasporiana.org.ua/religiya/5535-svyate-pismo-starogo-i-novogo-zapovitu-movoyu-rusko-ukrayinskoyu/>, [11.12.2019]. [*S'vâte Pis'mo Starogo i Novogo Zavitu. Movou rus'ko-ukraïns'koï*. U Vidni, pereklad P. Kuliša, Ĭ. Levic'kogo, I. Pulûâ.]
- Скаб М., Скаб М., *Сучасний інтелектуальний діалог про релігійність Лесі Українки: „Відкриття старого скарбу для нових людей” (С. Шевчук), Або „Розмова в часі, між нею і вами” (О. Забужко) [в:] „Лінгвостилістичні студії”, 2021, <https://lingvostud.vnu.edu.ua/article/view>, [12.02.2023]. [Skab M., Skab M., *Sučasnij intelektual'nij dialog pro religijnist' Lesi Ukraïнки: „Vidkrittâ starogo skarbu dlâ novih lûdej” (S. Ševčuk), Abo „Rozmova v časî, miž neï i vami” (O. Zabužko) [v:] „Lingvostilistični studii”, 2021.]**
- Смольницька О., *Антична міфологія у психоаналізі Ніли Зборовської: літературно-філософський та історичний дискурси [в:] „Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: зб. наук. праць”, Вип. 27–28, Черкаси 2018. [Smol'nic'ka O., *Antična mifologiâ u psihoanalizi Nili Zborovs'koï: literaturno-filosofs'kij ta iŝtoričnij diskursi [v:] „Literaturoznavstvo. Fol'kloristika. Kul'turologiâ: zb. nauk. prac”*, Vip. 27–28, Čerkasi 2018.]*
- Смольницька О., *Архетипне дно вибраної лірики українських неокласиків [в:] „Філологічний дискурс : зб. наук. праць”, вип. 8, Хмельницький 2018. [Smol'nic'ka O., *Arhetipne dno vibranoï liriki Ukraïns'kih neoklasikiv [v:] „Filologičnij diskurs: zb. nauk. prac”*, vip. 8, Hmel'nic'kij 2018.]*
- Смольницька О., *Драматична поема Лесі Українки „Руфін і Прісцилла” у неокласичній та інших рецепціях: компаративний аналіз, історичний контекст написання [в:] „Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури: Наук. зб.: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження Лесі Українки, с. Колодяжне, 25 лютого 2021 року”, упоряд. Є. Ковальчук, Луцьк 2021. [Smol'nic'ka O., *Dramatična poema Lesi Ukraïнки „Rufin i Priscilla” u neoklasičnij ta inših recepciâh: komparativnij analiz, iŝtoričnij kontekst napisannâ [v:] „Lesâ Ukraïнка i rodina Kosačiv v iŝtorii Ukraïns'koï ta svitovoi kul'turi: Nauk. zb.: Materiali Vseukr. nauk.-prakt. konf., prisivâč. 150-riččû vid dnâ narodžennâ Lesi Ukraïнки, s. Kolodâžne, 25 lûtogo 2021 roku”, uporâd. Ė. Koval'čuk, Luc'k 2021.]**
- Смольницька О., *Перверзний нарцисизм на прикладі образів у вибраних класичних і сучасних творах: психоаналітичний аспект [в:] „Філологічні трактати”, т. 11, №3–4, 2019. [Smol'nic'ka O., *Perverznij narcisizm na prikladî obraziv u vibranih**

- klasičnih i sučasnih tvorah: psihoanalitičnij aspekt* [v:] „Filologični traktati”, t. 11, №3–4, 2019.]
- Смольницька О., *Спільні мотиви у Лесі Українки та інших письменників доби fin de siècle: від містицизму до мучеництва* [в:] „Молодий вчений”, №11(51), листопад, 2017. [Smol'nic'ka O., *Spil'ni motivi u Lesi Ukraïнки ta inših pis'mennikiv dobi fin de siècle: від містичизму до муčеництва* [v:] „Molodij včeniј”, №11(51), listopad, 2017.]
- Смольницька О., *Філософсько-методологічні засади літературознавчих досліджень в Київському університеті кінця XIX–початку XX ст.*, Монографія, Київ 2013. [Smol'nic'ka O., *Filosofs'ko-metodologični zasadi literaturoznavečih doslidžen' v Kiïvs'komu universiteti kincâ XIX–počatku XX st.*, Monografiâ, Kiïv 2013.]
- Смольницька О., *Язичницька і ранньохристиянська символіка у драматичному творі Лесі Українки „Руфін і Присцилла” (зіставлення з лірикою Максима Рильського): Ерос і Танатос* [в:] „Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.”, №3, 2021, Мелітополь 2021, (ГО „Інноваційні обрії України”), http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11670/1/Smolnytska_2021_165.pdf. [Smol'nic'ka O., *Âzičnic'ka i rann'ohristiâns'ka simvolika u dramatičnomu tvorì Lesi Ukraïнки „Rufin i Priscilla” (zìstavlennâ z lirikoù Maksima Ril's'kogo): Eros i Tanatos* [v:] „Ukraïns'ki studii v êvropejs'komu kontekstì: zb. nauk. pr.”, №3, 2021, Melitopol' 2021, (GO „Înnovaciјni obrii Ukraïni”).]
- Стріха М., *Український художній переклад: між літературою і націєтворенням*, Київ 2006. [Striha M., *Ukraïns'kij hudožnij pereklad: miž literaturoù i naciêtvorennâm*, Kiïv 2006.]
- Текла Іконійська, Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0_%D0%86%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0, [16.03.2021]. [Tekla Îkonijs'ka, Material z Vikipeđii – vil'noï enciklopedii.]
- Українка Леся, *[На передмісті Александрії живе сім'я грецька...]* [в:] Українка Леся, *Повне академічне зібрання творів: у 14 т., т. 4: Драматичні твори (1912–1913)*, ред. С. Кочерга; упоряд., комент.: М. Моклиця, В. Соколова, Луцьк 2021, https://shron1.chtyvo.org.ua/Ukrainka/Povne_akademichne_zibrannia_tvoriv_Tom_04_Dramatychni_tvory_1912-1913.pdf, [19.03.2023]. [Ukraïнка Lesâ, *[Na peredmistì Aleksandrii žive sim'â grec'ka...]* [v:] Ukraïнка Lesâ, *Povne akademične zibrannâ tvoriv: u 14 t., t. 4: Dramatični tvori (1912–1913)*, red. S. Kočerga; uporâd., koment.: M. Moklicâ, V. Sokolova, Luc'k 2021.]
- Українка Леся, *На полі крові. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості*, <https://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas/NaPoliKrovi.html>, [18.02.2021]. [Ukraïнка Lesâ, *Na poli krovì. Lesâ Ukraïнка. Enciklopediâ žittâ i tvorčostì.*]
- Українка Леся, *Руфін і Присцилла* [в:] Українка Леся, *Твори*, за заг. ред. Б. Якубського, т. 7: *Драми*, Нью Йорк 1954. [Ukraïнка Lesâ, *Rufin i Priscilla* [v:] Ukraïнка Lesâ, *Tvori*, za zag. red. B. Âkubs'kogo, t. 7: *Drami*, N'û Jork 1954.]
- Українка Леся, *Твори: в 2 т., т. 1: Поетичні твори; Драматичні твори*, Київ 1986, https://chtyvo.org.ua/authors/Ukrainka/Tvory_v_dvokh_tomakh_Tom_1/ [10.02.2022]. [Ukraïнка Lesâ, *Tvori: v 2 t., t. 1: Poetični tvori; Dramatični tvori*, Kiïv 1986.]

- Филипович П., *Саломея* [в:] Филипович П., *Поезії*, Київ 1989, https://chtyvo.org.ua/authors/Fylypovych_Pavlo/Poezii_zb/, [12.02.2023]. [Filipovič P., *Salomeā* [v:] Filipovič P., *Poezii*, Kiïv 1989.]
- Eulalia of Mérida*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Eulalia_of_M%C3%A9rida, [16.03.2021].
- Justa and Rufina*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Justa_and_Rufina, [12.02.2023].
- Hellenistic Judaism*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Hellenistic_Judaism, [24.06.2023].
- Lou Andreas-Salomé*, From Wikipedia, the free encyclopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Lou_Andreas-Salomé, [12.02.2023].
- Lou Andreas-Salomé*, <https://www.encyclopedia.com/people/medicine/psychology-and-psychiatry-biographies/lou-andreas-salome#:~:text=Petersburg%2C%20Russia%2C%20Andreas-Salomé,mother%2C%20Louise%20Wilm%20von%20Salomé>, [12.02.2023].
- Saint Eulalia* (Waterhouse painting), [https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Eulalia_\(Waterhouse_painting\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Eulalia_(Waterhouse_painting)), [16.03.2021].
- Salomé* (1904) by Oscar Wilde, Wikisource, <https://en.wikisource.org/wiki/Salomé>, [13.02.2023].
- The Virgin Mary and the Color Purple*, Alberti's Window, <https://albertis-window.com/2009/04/the-virgin-mary-and-the-color-purple-2/>, [12.02.2023].
- Thiphys*, From Wikipedia, the free encyclopedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Tiphys> [12.02.2023].

Смольницька Ольга – кандидат філософських наук, консультант з філології, Місія „Постуляційний Центр беатифікації й канонізації святих” Української Греко-Католицької Церкви, Україна; учений у ситуації ризику (програма „Scholars at Risk”), Ягеллонський університет (Краків, Польща)